
ПРАКТИКИ “ВІДКРИТОЇ НАУКИ” ТА ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Феномен “відкритої науки” є одним із провідних напрямів розвитку сучасної дослідницької діяльності, в тому числі у сфері вищої освіти. Зародившись у сучасному своєму вигляді як відповідь на “кризу реплікації”, що постала на початку 2010-х років у психологічній науці, ідея “відкритої науки” на сьогодні вийшла вже за межі суто академічного дискурсу та становить собою предмет декларацій досить широкого рівня, включаючи урядові та міжурядові. При чому в цьому випадку проблема перекладу гучних декларацій на мову реальних практик постає, на перший погляд, значно меншою мірою, ніж у випадках з іншими подібними ідеями, — адже із самого початку “відкрита наука” розвивалася передусім як суто прикладне налаштування на трансформацію практик публікацій наукових результатів: із забезпеченням відкритого доступу як до них, так і до методів, які використовуються, та даних, які оброблюються.

У результаті “відкрита наука” постає перед нами як складний і багатошаровий феномен, як “парасольковий термін”, що включає в себе кілька аспектів і рівнів концептуалізації [3, 118]. Підходи до його розуміння нараховують і процедури, закликані забезпечити реплікацію результатів наукових досліджень, а тому й вільний і відкритий доступ як до них, так і до будь-яких їх компонентів, і певні стандарти поведінки вченого, і інструментарій для ефективного співробітництва дослідників, і системи оцінки індивідуального внеску, альтернативні щодо кількісних показників публікацій, індексу цитувань та “престижності” журналів, аж до конституювання /публічної науки”, прагнення до інклюзивності дослідницької діяльності та відкритості наукової спільноти, орієнтації на демократичність і рівність у розподілі знань та аксіологічні підвалини науки, що відповідають настановам на універсальність, спільну власність і безкорисливість мотивації до наукового пошуку.

На наш погляд, при всій багатоманітності означених підходів останні, більш теоретично, філософськи та аксіологічно, насичені шари феномена “відкритої науки” виступають не менш практично налаштованими, ніж прикладні аспекти, пов’язані з безпосередніми практиками. Адже сфера цінностей, ідеалів, мотивацій, що ними керуються люди при здійсненні будь-якої діяльності, включаючи діяльність науково-дослідну, визначає результати такої діяльності не меншою, а навіть більшою мірою, ніж окремі регламентовані процедури та методики. Скажімо можна ретельно регламентувати методику написання студентами університету наукових робіт, включаючи

курсів та магістерські, можна взяти зі здобувачів вищої освіти та від викладачів кафедри підписку про зобов'язання дотримуватися норм академічної доброчесності, прописаної в тому числі й у Законі України “Про вищу освіту”, можна, врешті-решт, встановити процедури автоматичної перевірки робіт на плагіат, — але якщо у студентів і в науково-педагогічних працівників не буде в наявності схильності, бажання та мотивації до проведення власних наукових досліджень, то подібні заходи залишаться переважно порожніми деклараціями, що при всій їх “практичності” не будуть мати жодного вияву на практиці. А точніше — будуть мати своїм виявом або ж відсутність досліджень, або ж саме порушення наявних норм.

Така ситуація якраз і відповідає недостатньому рівню демократизації наукової діяльності в закладах вищої освіти, передусім вітчизняних. Унаслідок певних історичних обставин соціального розвитку демократія зазвичай, своєю чергою, сприймається лише як сукупність певних процедур, зокрема процедур обрання представників до певних гілок державної влади шляхом голосування, — проте ці процедури мають так само мало сенсу з філософської точки зору, якщо вони не ґрунтуються на більш глибокому розумінні демократії як форми культури — як ціннісної основи поведінки людей не лише у сфері політичної влади чи державного управління, а насамперед у буденному житті, у відносинах із сусідами, на робочому місці. Демократія постає в цьому плані як здатність людини до самостійного керування своїм життям, як здатність до використання власного розуму — у повній відповідності з класичними ідеями Просвітництва, із засадами класичного типу наукової раціональності. Мабуть, у наш час “Нове Просвітництво” якраз і має полягати у запровадженні подібного підходу до всіх сфер життя сучасної людини.

А тому демократизація і науково-дослідна діяльність зокрема виступає однією з умов реалізації ідей “відкритої науки” — загалом виховання людини, здатної жити у світі XXI ст., що стрімко змінюється, а тому потребує не якогось наявного, готового набору знань і вмінь, а здатності постійно оновлювати, створювати свої знання та вміння — повністю власними силами та за власним рішенням. Можна вказати й на певні наявні практики такої демократизації. Наприклад, у Національному університеті “Одеська морська академія” з 2019 р. впроваджено інтерактивний курс з громадянської освіти “Демократія: від теорії до практики” — з метою розвитку активної громадянської позиції здобувачів та розуміння ними сутності демократичних перетворень [2]. Практична орієнтація подібного курсу має свій вияв і в його нестандартній структурі: звичні лекції та семінари замінюються інтерактивними вправами, зокрема, проектами публічних дій, які готують та реалізують самі здобувачі. Такий підхід не просто сприяє вихованню у випускників закладу вищої освіти навиків самостійної громадської дії та цінностей демократично орієнтованої поведінки, а й виступає втіленням третього рівня місії класичного університету: поруч із традиційним викладанням та здійсненням наукового дослідження, такою має поставати, згідно з викликами настанов стійкого розвитку людства, соціальна інновація — практичне застосування

освітніх і дослідницьких досягнень закладів вищої освіти для перетворення людського суспільства на краще [1].

Втім “практичне навчання демократії” не зводиться до реалізації якихось соціальних інновацій за межами закладу вищої освіти, а стосується й у першу чергу діяльності всередині такого закладу — як навчальної, так і дослідницької. Практичне втілення подібного підходу отримало свій вираз у феномені “студентоцентрованого навчання”, який, не зважаючи на наявні формулювання і в нормативних актах, і в навчальних програмах, поки що залишається далеким від повної реалізації. Адже йдеться саме про те, щоб і студенти, і викладачі займалися науковою діяльністю у тому обсязі й особливо у тому напрямі, до якого вони мають схильність (а не схилиються під впливом будь-яких зовнішніх факторів, включаючи наукових керівників чи керівників кафедр). Мабуть, лише за цієї умови їх наукові дослідження будуть мотивовані, а тому й відповідатимуть ціннісним настановам “відкритої науки” зокрема та науковому етосу загалом — безкорисливому пошуку істини, організованому скептицизму, універсальності та повної доступності всіх результатів дослідної діяльності.

Джерела

---

1. Lee S.-Ch. A New Challenge for Higher Education in Korea: Social Innovation. *QS Asia News Network*. 2019, April 1st. URL: <https://qs-gen.com/a-new-challenge-for-higher-education-in-korea-social-innovation/>
2. Демократія: від теорії до практики. Нац. ун-т “Одеська морська академія”. URL: <http://www.onma.edu.ua/fakultet-morskogo-prava-ta-menedzhm/demokratiya-vid-teoriyi-do-praktyky>
3. Мелков Ю. О. Демократизація наукової діяльності в контексті імплементації концепції “Відкрита наука” як засіб підвищення дослідницької спроможності університетів України: ціннісні виміри. *Теоретичні основи підвищення дослідницької спроможності університетів України в контексті імплементації концепції “Відкрита наука”*: Препринт (аналітичні матеріали) / за ред. В. Лугового, О. Петроє. Київ: Ін-т вищої освіти НАПН України, 2021. С. 106–128.

О. М. БАРНА

д-р мед. наук, проф.,

Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця, м. Київ

Н. М. ГОРОБЕЦЬ

канд. мед. наук, доц.,

Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця, м. Київ

В. М. РУДІЧЕНКО

канд. мед. наук, доц.,

Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця, м. Київ